

Årsrapport Etisk råd for Forsvarssektoren for 2015

Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) vedtok i begynnelsen av 2015 en årsplan for det året (vedlagt). Planen har måttet modifieres på grunn av 1) forsinkelse av sikkerhetsklarering av nye medlemmer og 2) forespørsler og bestillinger fra FD angående andre saker.

Rådets sammensetning og arbeidsform i 2015

Rådet, slik det var til og med sommeren 2014, var såpass stort at koordinering og effektivitet i arbeidet ble skadelidende. Rådet har derfor blitt omstrukturert fra ti medlemmer og seks varamedlemmer til seks medlemmer og to varamedlemmer. Sekretærfunksjonen har blitt styrket ved ansettelsen av en ny sekretær i 50 % stilling, noe som har bidratt til en større skriftlig produksjon fra rådet. Formålet med omstruktureringen av rådet var å skape en mer dynamisk og effektiv rådssammensetning, med større vekt på etikk- og militærfaglig ekspertise. Rådsmøtene og det øvrige rådsarbeidet høsten 2015 har gitt oss klare indikasjoner på at denne omstruktureringen har vært vellykket.

Ettersom sikkerhetsklareringen for flere av den nye medlemmene tok mye lengre tid enn forventet og forespeilet ble ikke det nye rådet konstituert før 24 september. Arbeidsutvalget alene har derfor stått for rådets aktiviteter frem til da. Rådet har like fullt fulgt opp de fleste av punktene på årsplanen, holdt en rekke foredrag, uttalt seg i offentligheten, samt skrevet en omfattende forskningsartikkel om autonome våpen. Tiltakene springer ut fra en satsing på å være synlige både i og utenfor sektoren, og da særlig i kraft av vår etikk- og militærfaglige kompetanse. Det stadig økende antall henvendelser viser at denne satsingen har vært vellykket og at vi i motsetning til mange tilsvarende råd, ikke sliter med å fylle vårt mandat. Vi gir først en kort oppsummering av siste års aktiviteter (mer utfyllende informasjon om disse finnes fra side 3 og utover). Vi gir så en helhetsvurdering av situasjonen i sektoren hva angår etikk og rådets stilling og rolle.

Oppsummering, aktiviteter

En viktig oppgave for rådet er å bistå konkret til etikkundervisningen i hele sektoren. Rådets leder har i 2015 holdt foredrag for økonomi- og planleggingsavdelingen ved Forsvarsstaben og rådets sekretær har holdt foredrag og seminar for nyansatte i FD, feltprestene og deltagere på Stabsskolens kurs i krigens folkerett. Dette arbeidet har gitt opphav til mange tilsvarende forespørsler for 2016: Rådets leder har holdt et halvdagsseminar for FDs byråkratskole. Rådets sekretær har holdt foredrag på introduksjonskurs for nyansatte i FD, nyansatte i alle departementene, samt for jurister i forsvaret.

10. september ble Etisk råd tilsendt en liste over mulige saker fra FD V2. I tillegg til å fullføre satsingen på diskusjonen av autonome våpen har mye av høsten gått med på å jobbe med et utvalg av disse sakene: (i) Etske utfordringer knyttet til ny militærordning. På årets HEL-konferanse holdt rådets leder et foredrag om dette temaet. Vi har siden arbeidet videre med denne problematikken og har særlig fokus på hvordan etikkundervisningen bør struktureres for hhv. OF- og OR- søylen. Her samarbeider vi bl.a. tett med krigsskolen og bidrar til utviklingene av deres etikkundervisning for OR; (ii) Etske utfordringer knyttet til Norges bidrag i kampen mot IS. Rådets leder skal innlede på den 6. Internasjonale Euroisme konferansen 23.5 om *The Ethics of Counter Terrorism*, det blir også foredrag

fra ett av rådsmedlemmene (Bomann-Larsen). Vi har i tillegg planlagt et offentlig arrangement om temaet, i samarbeid med Det norske Videnskapsakademi, som vil finne sted på Litteraturhuset, 13. september 2016. (iii) I 2015 har vi jobbet med flere saker knyttet til **Totalforsvaret**. FD ba oss om å se på «saker som kan komme ut av FMR og LTP- arbeidet, eksempelvis dilemmaer knyttet til omstilling.» Vi fikk også en konkret bestilling fra forsvarsstaben om å uttale oss om etiske dilemmaer knyttet til MEDEVAC og helikopterevakuering. Denne uttalelsen ble oversendt 12. oktober og skulle legges inn i FMR SUP. Vi jobber nå med et større notat om etiske og juridiske utfordringer knyttet til totalforsvaret.

I samarbeid med byrå Tusj har vi utviklet en ny **hjemmeside**, for å gjøre denne mer brukervennlig og tilrettelagt for aktivitet. Arbeidet med dette ble noe forsinket, men siden er klar for relansering. Dette vil bidra til å synliggjøre rådets arbeid ytterligere.

Rådet har for øvrig vært opptatt av å opprette kontakt med andre aktører som driver lignende arbeid i og utenfor sektoren. En viktig forankring er at rådets sekretær har fast plass i kontaktforum HEL. I tillegg har arbeidsutvalget hatt møte med Tro-og livssynsutvalget. Rådets leder presenterte ERF på HR- sjefsforum. Rådet har også samarbeidet godt med Forsvarets stabsskole, der rådets sekretær har holdt to foredrag. Vi har i tillegg god kontakt med Centre for the Study of War and Peace i Stockholm, og the Oxford Institute for Ethics, Law and Armed Conflict (ELAC). Rådets sekretær ble invitert til å holde et innlegg på den årlige ELAC-konferansen som i år ble arrangert av Centre for the Study of War and Peace i Stockholm.

Helhetsvurdering

Rådet opplever at det er stor interesse, både eksternt og internt, for sakene rådet arbeider med. I offentligheten har det vært mye oppmerksomhet rundt rådets arbeid med droner og autonome våpen. Innad i sektoren merker vi særlig at spørsmål knyttet til totalforsvaret oppleves som viktig og presserende. Dette har vi også fått bekreftet i 2016 under besøk hos FLO, FFI og i samtale med flere avdelinger under Cold Response.

Vi ser tydelig at det er et behov for Etisk råds kompetanse i sektoren. I 2015 er rådet blitt bedre kjent og mer synlige, noe som har resultert langt flere forespørslers om foredrag, undervisning, innspill og artikler. Disse bidragene har igjen ledet til enda flere forespørslers for 2016.

Generelt har vi inntrykk av at det gjøres mye bra etikkarbeid i sektoren. På et mer overordnet nivå ser vi imidlertid at forsvarssektorens verdigrunnlag (i motsetning til Forsvaret kjerneverdier RAM) ikke spiller noen sentral rolle for dette arbeidet. Vi opplever også noe forvirring i forbindelse med status til de forskjellige verdiene. Fra høsten 2016 vil rådet derfor se nærmere på forholdet mellom sektorens verdigrunnlag og HEL- arbeidet i sektoren.

I fjor påpekte vi et potensiale for å komme med innspill til saker på et tidligere tidspunkt. Vi mener dette er blitt noe bedre i år, noe som ga oss muligheten til å bidra til FMR SUP og påpeke utfordringer ved ny militærordning på årets dialogkonferanse. Rådet er nå også bedre rustet til å tak i saker på et tidlig tidspunkt fordi flere av rådets nye medlemmer er involvert etisk relevante omstillingsprosesser, for eksempel når det gjelder etikkundervisningen i sektoren. I 2016 vil vi

fortsette å søke kontakt med relevante aktører og jobbe videre for å sikre strukturer som muliggjør at vi i større grad får saker på et tidligere stadium i prosessen.

Det fulltallige rådets arbeid denne høsten og de to rådsmøtene gir oss grunn til å tro at omstruktureringen av rådet har vært vellykket. Arbeidsutvalget arbeidsform med hyppige møter fungerer også svært godt, og Arbeidsutvalget vil fortsette med denne arbeidsformen som et viktig supplement til det øvrig rådsarbeidet.

Som nevnt innledningsvis måtte rådet modifisere årsplanen på grunn av manglende sikkerhetsklarering for nye medlemmer og nye saker fra FD. Vi har imidlertid allerede behandlet to av de sakene FD har oppfordret oss til å se på (ny militær ordning og uttalelse om MEDEVAC), og vi jobber med flere notater knyttet til listen over saker vi fikk fra FD. To av sakene på årsplanen for 2015 (badesaken og tolkesaken) vil bli behandlet som eksempler på mer generelle problemstillinger (hhv. etikkundervisningen i sektoren og totalforsvaret.)

Utdypende informasjon om aktiviteter

Møter

På grunn av om rådets omstrukturering og påvente av sikkerhetsklaring er det kun blitt avholdt to rådsmøter i 2015. Arbeidsutvalget hadde i tillegg et dialogmøte.

24. september:	Rådsmøte
29. oktober:	Møte med tro og livssynsutvalget
2. desember:	Rådsmøte

I tillegg har det vært gjennomført en rekke møter i arbeidsutvalget, bestående av leder, nestleder og sekretær.

Droner og autonome våpen

Rådet har ønsket å styrke den etiske debatten om droner og autonome våpen. Rådets arbeidsutvalg publiserte artikkelen «Krig med Fjernkontroll. Droner og krigens etikk» i *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 1/2015 (vedlagt i årsrapporten for 2014). Arbeidsutvalget publiserte også et essay baserte på denne artikkelen i *Morgenbladet*, 5 mars. I 2015 har vi videreutviklet denne tematikken og arbeidet med etiske spørsmål knyttet til autonome våpen. Rådets sekretær har skrevet et bokkapittel («Krig uten krigere. Autonome våpen, ansvar og dømmekraft») i en antologi om etiske og juridiske aspekter ved autonome våpen (*Når dronene våkner*), som kom ut på Cappelen akademisk i april 2016. Etisk råd har også skrevet et forord til denne boken. Rådets sekretær deltok i en debatt om autonome våpen på programmet *EKKO*, NRK P2 og har holdt foredrag om temaet på NTNU og for Røde Kors. Rådets nestleder har også publisert kortere tekster om etiske og juridiske aspekter ved droner, i *Luftled* og *Forsvarets Forum*.

Hovedfunnene i «Krig med fjernkontroll» er:

- Den offentlige debatten om bruker blander sammen to spørsmål som bør holdes adskilt. Det første dreier seg om hvordan droner brukes i dag, f.eks. i targetted killings- operasjoner i Pakistan. Det andre dreier seg om hvorvidt det er noe spesifikt ved denne teknologien som gjør den moralsk problematisk.
- Det finnes et etisk potensiale ved denne teknologien: Økt presisjonsnivå kan legge til rette for mer proporsjonale angrep og skille bedre mellom sivile og stridende. Den kan også bidra til at egne soldater ikke utsettes for unødvendig fare. Bekymringen knyttet til at teknologien medfører en «playstationmentalitet» er overdrevet.
- Det finnes imidlertid også etiske problematiske sider ved droneteknologien: Fraværet av egne tap kan senke terskelen for krigføring og svekke den demokratiske debatten om krig. Vi argumenter også for at frykten dronene skaper er et viktig, men ofte oversett hensyn som må inkluderes i proporsjonalitetskalkylen.

Hovedfunnene i «Krig uten krigere» er:

- Fullt ut autonome våpen vil være i stand til velge ut og angripe mål uten menneskelig inngripen eller oppsyn. Disse våpnene eksisterer ennå ikke. Men militærteknologien preges av en økende grad av automatisering, og det er grunn til å anta at fullt ut autonome våpen kan være i bruk kort tid etter 2030. Det er derfor viktig å ta den etiske debatten nå.
- Vi bør skille mellom empiriske og prinsipielle utfordringer knyttet til autonome våpen.
- De viktigste empiriske utfordringene er disse: Vil autonome våpen misbrukes av statlige og ikke-statlige aktører? Vil autonome våpen være i stand til å skille mellom sivile og stridende? Vil de kunne ta gode proporsjonalitetsvurderinger? Hvis autonome våpensystemer vil prestere dårligere enn mennesker på disse områdene, bør de ikke brukes.
- Det finnes imidlertid også prinsipielle motforestillinger mot bruk av autonome våpen basert på ideen om at det er etisk problematisk å «overlate» beslutninger om liv og død til maskiner. Rådets sekretær argumenterer for at det er vanskelig å gi en god etisk begrunnelse for denne typen innvendinger. Det er derfor først og fremst en vurdering av de empiriske utfordringene som bør ligge til grunn når man diskuterer spørsmålet om denne formen for våpenteknologi bør forbys.

Ny militærordning

Etiske utfordringer knyttet til innføringen av ny militær ordning var en av sakene FD oppfordret oss til å se på. Vi har jobbet intenst med denne problemstillingen. Et resultat av vårt arbeid er rådets leders foredrag om temaet på årets dialogkonferanse. Vi jobber nå med et notat om dette temaet.

Hovedpunktene i foredraget var:

Den nye militærordningen har ett overordnet mål: Den skal bidra til at Forsvaret kan utvikle og beholde dybde- og spisskompetanse. For å oppnå dette målet skal ordningen a) øke anerkjennelsen for avdelingsbefal og vervede, ved å tilrettelegge for et horisontalt karriereløp og b) utvide muligheten for en livslang karriere i forsvaret.

Serck-Hanssen fremhevet to etiske utfordringer ved den nye militærordningen:

Utfordringer knyttet til målet om å øker anerkjennelse og respekt:

- Fare for utvikling av subkulturer både mellom OF og OR, men også innad i OR.
- Veletablerte holdninger og verdier som respekt kan få forskjellig betydning og være vanskelig å anvende på tvers av kulturene.

Det er viktig å tenke på tiltak som motvirker tendenser til å skape subkulturer som mister felles mål og felleskap av syne.

Utfordringer knyttet til det overordnede målet om å utvikle og beholde avgjørende spisskompetanse i Forsvaret:

- Spenning mellom dybde/spisskompetanse og fast ansettelse til 60 år. Hvordan skal man gi mening til spisskompetanse for OR- personell også etter 35 år?
- Uklart om muligheten for å fortsette etter 35 er et middel for å beholde OR-personell frem til 35 eller også et klart mål i seg selv.
- Ikke helt klart hvor mange som må gå over fra OF til OR. Det er ingen garanti for at det er et samsvar mellom forsvarets behov for OR- personell og antallet allerede ansatte OF-personell som ønsker å søke seg over i OR-linjen.

Det må skapes gode planer og strukturer som sikrer åpenhet om Forsvarets intensjoner og behov slik at den enkelte i OR får en realistisk innsikt i mulighetsrommet for karriere i samme kategori utover 35 år.

Totalforsvaret

Vi har jobbet med flere saker knyttet til Totalforsvaret i 2015. FD ba oss om å se på «saker som kan komme ut av FMR og LTP- arbeidet, eksempelvis dilemmaer knyttet til omstilling.» Vi fikk også en konkret bestilling fra forsvarsstaben om å uttale oss om etiske dilemmaer knyttet til MEDEVAC og helikopterevakuerer. Denne uttalelsen ble oversendt 12. oktober og skulle legges inn i FMR SUP.

Vi jobber nå med et større notat om mer etiske og juridiske utfordringer knyttet til totalforsvaret. Notatet vil supplere FFIs kommende generelle rapport om totalforsvaret. Hovedtemaene i notatet er:

- Vil det etiske og folkerettslige skillet mellom sivile og stridende kunnet opprettholdes ved utstrakt bruk av sivile kontraktører på en akseptabel måte.
- Er det tilstrekkelig grad av åpenhet om totalforsvarskonseptet og dets konsekvenser for sivilsamfunnet.
- Hva er de økonomiske konsekvensene av å kontrahere istedenfor å benytte seg av rekvisisjonslovgivningen.

Disse utfordringene knytter an til et annet av spørsmålene FD ønsket at rådet skulle se på: «I hvilken grad har sektoren etablert styringsmodeller («governance») som underbygger de normer og verdier forsvarssektoren legger til grunn for sin anskaffelsesvirksomhet? I hvilken grad er disse modellene velfungerende og kjent i organisasjonen?»

Våren 2016 har vi hatt møter både med FLO og FFI om dette temaet. Notat vil bli klar i løpet av august 2016.

Foredrag, seminarer og presentasjoner i 2015

Presentasjon for HR- sjefsforum (Leder)

Foredrag for Økonomi og planleggingsavdelingen ved Forsvarsstaben (Leder)

Halvdagsseminar om rettferdig krig for feltprestene (Sekretær)

Foredrag og dilemmatrening for nyansatte i FD. (Sekretær)

Foredrag på ELAC (Sekretær)

Foredrag på Dialogkonferansen HEL (Leder)

Foredrag om krig og etikk på Stabsskolens kurs i krigens folkerett (Sekretær)

Økonomi

Arbeidsutvalget utarbeidet et budsjett som ble oversendt FD før fristen 31 januar. Budsjettet for 2015 vil avspeile den nye rådssammensetningen.

Vedlegg:

Årsplan

Referater (2)

Foredrag fra Dialogkonferansen

Forord og artikkel fra *Når dronene våkner*

Kronikk fra *Morgenbladet*

